

Marian KALLAS, *Historia ustroju Polski X – XX w.* (Wydawnictwo Naukowe PWN), Warszawa 1997, ss. 564.

Historia ustroju państwa i prawa należy do tych dyscyplin prawnych, które najbardziej są podatne na naciski ideologizacji. Blisko 50 lat ery realnego socjalizmu w Polsce i uprawiania tej dyscypliny przez pryzmat marksistowsko – leninowskiego spojrzenia na rzeczywistość wycisnęło na niej swoje piętno.

Wydane w 1976 r. opracowanie pt. „Historia państwa i prawa polskiego” autorstwa Juliusza Bardacha, Bogusława Leśnodorskiego i Michała Pietrzaka doczekało się kilku wydań i stanowiło powszechnie obowiązujący podręcznik akademicki na wydziałach prawa, historii oraz innych pokrewnych kierunków studiów. Celem książki było ukazanie dziejów rozwoju społeczno – politycznego Polski od czasów najdawniejszych aż po powstanie Polski Ludowej. Przyszli prawnicy zapoznawali się więc nie tylko z rozwojem rodzimego prawodawstwa i instytucji państwowych, ale także z kształtowaniem się tzw. stosunków społecznych, których uwieńczeniem i zarazem historyczną koniecznością było przejęcie władzy w Polsce przez „masy robotniczo chłopskie”

Od czasu ostatniego wydania podręcznika upłynęło przeszło 10 lat brzemienych w nowe wydarzenia polityczne, które doprowadziły do transformacji ustrojowej w naszym kraju. Przemiany te znalazły swoje umocowanie w nowej Konstytucji RP oraz innych aktach prawnych określających podstawy ustrojowe III Rzeczypospolitej.

Nadszedł więc czas, aby wydać nowe opracowanie tej tematyki, uwzględniające przemiany ustrojowe ostatniego dziesięciolecia, ale także ujmujące historię rozwoju państwa i prawa polskiego w oparciu o rzetelne, nieskrępowane więzami ideowej cenzury, badania naukowe.

Naprzeciw tym potrzebom i oczekiwaniom wychodzi książka prof. dr hab. Mariana Kallasa pt. *Historia ustroju Polski X – XX w.*

Autor opracowania jest kierownikiem katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W latach 1978 – 1988 był kierownikiem Zespołu Konstytucjonalizmu Polskiego XVIII – XX w., a w latach 1989 – 1991 ekspertem Komisji Konstytucyjnej Senatu. Tematyka jego badań obejmuje dzieje administracji, parlamentaryzmu i konstytucjonalizmu. Jest autorem licznych prac, z których na wyróżnienie zasługują m.in.: *Projekty konstytucyjne 1989 - 1991*, Warszawa 1992; *Mała Konstytucja z 1992 r.*, Warszawa 1993. Pod jego redakcją ukazała się także praca zbiorowa *Konstytucje Polski* (t. I, II Warszawa 1990).

Oddana do rąk czytelnika książka prof. Kallasa zawiera zwięzły i systematyczny wykład historii ustroju Polski wraz z organizacją sądownictwa. Chociaż opracowanie zostało oparte na wynikach najnowszych badań naukowych a zakres materiału zawarty w pracy przekracza treść podręczników szkolnych, to jednak – jak zaznacza sam Autor (s. 5) – nie jest to podręcznik akademicki.

Książka została podzielona na 5 części odpowiadających poszczególnym okresom dziejów ustroju Polski.

Część I zatytułowana *Dawne państwo Polskie (do 1795 r.)* /ss. 9 – 189/ przedstawia w trzech kolejnych rozdziałach rozwój prawodawstwa, strukturę urzędów państwowych i sądownictwa, skarbowość i wojsko państwa patrymonialnego (od połowy X w. – 1320 r.), monarchii stanowej (1320 r. – 1454 r.) i I Rzeczypospolitej (do 1795 r.).

Część II *Dzieje porozbiorowe (do 1918 r.)* /ss. 190 – 290/ omawia sytuację polityczną i prawną ziem polskich po upadku państwa polskiego w 1795 r. w poszczególnych zaborach. Analizie poddane zostały także struktury prawno – administracyjne Księstwa Warszawskiego (1807 r. – 1815 r.), Królestwa Polskiego (1815 r. – 1915 r.) i Wolnego Miasta Krakowa (1815 r. – 1846 r.).

Część III *II Rzeczypospolita (1918 r. – 1939 r.)*. *Polska pod okupacją wojenną (do 1944/45 r.)* /ss. 291 – 381/ opisuje 20 – lecie międzywojenne oraz lata II Wojny Światowej. Bardzo wnikliwie zaprezentowany został ustrój Polski Niepodległej, organizacja administracji publicznej oraz wymiar sprawiedliwości.

Na uwagę zasługuje rozdział VI, w którym Autor przedstawia sytuację ziem polskich w latach 1939 – 1945. Tragizm okupacji to nie tylko upadek polityczny Polski, zniszczenia i śmierć milionów Polaków, ale to również zafałszowany obraz historii tego czasu, jakim przez dziesięciolecie karmiono nowe pokolenia polskiej młodzieży. Stąd potrzeba odkłamania tych dziejów, przedstawienia ich w świetle obiektywnej prawdy opartej na źródłach historycznych. Dotyczy to przede wszystkim zagadnień, które celowo były przemilczane lub poddane ideowej manipulacji, jak np.: rola i znaczenie władz polskich na emigracji, organizacja i działanie Polskiego Państwa Podziemnego a także sytuacja ziem polskich pod okupacją radziecką (1939 r. – 1941 r.). Opracowanie prof. Kallasa wychodzi naprzeciw temu zapotrzebowaniu.

W części IV książki *Polska Ludowa (1944 r. – 1989 r.)* /ss. 383 – 445/ Autor opisuje funkcjonowanie instytucji prawnoustrojowych na służbie państwa komunistycznego o ograniczonej suwerenności i niepodległości. Profesor Kallas stara się ukazać te elementy, które decydowały o totalitarnym ustroju Polski i jej zależności od Związku Radzieckiego. Bardzo cennym jest przedstawienie działalności ugrupowań politycznych tego okresu, a zwłaszcza opozycyj-

nych czyli tzw. nielegalnych, a także ukazanie konfliktów społecznych jako przejawu oporu wobec istniejącego systemu określanego z czasem jako realny socjalizm.

Ostatnia, V część książki *III Rzeczypospolita (od 1989 r.)* /ss. 447 – 535/ opisuje najnowsze dzieje Rzeczypospolitej od czasu kryzysu społeczno – politycznego w 1980 r., który doprowadził do powstania NSZZ „Solidarność”, aż do wprowadzenia Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Autor bardzo skrupulatnie analizuje podstawy ustroju politycznego Polski wypływające z nowej Ustawy Zasadniczej.

Książkę uzupełnia *Słowniczek wybranych pojęć i terminów nie objaśnionych w tekście*, wskazówki bibliograficzne, indeks osób oraz spis map i ilustracji. Bogaty zestaw zdjęć oraz reprodukcji graficznych dołączony przez Autora do każdej części bardzo podnosi walor poznawczy opracowania.

Na osobne podkreślenie zasługuje ukazanie w książce roli i znaczenia Kościoła katolickiego dla polskiej państwowości, jego związków z państwem począwszy od Mieszka I a zakończywszy na latach współczesnych. Bardzo wnikliwe przeanalizowanie stosunków wyznaniowych w Polsce i sytuacji innych mniejszościowych związków religijnych przyczynia się do zobiektywizowania tego wątku myślowego w opracowaniu.

Recenzowana książka zasługuje na polecenie wszystkim, którzy pragną pogłębić swoją wiedzę historyczną a także, poprzez przeanalizowanie rozwoju struktur i instytucji prawno-ustrojowych na tle naszych dziejów, bardziej zrozumieć polską terażniejszość.

ks. Krzysztof WARCHAŁOWSKI